

УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНЕ РЕГУЛАТИВЕ ИЗ ОБЛАСТИ ПОСЛОВАЊА КОРПОРАЦИЈА НА ДОМАЋЕ ПРАВНЕ ПРОПИСЕ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ

THE IMPACT OF INTERNATIONAL LEGISLATION IN THE FIELD OF BUSINESS CORPORATIONS TO DOMESTIC LEGISLATION IN TERMS OF THE GLOBAL ECONOMY

Мр Јелена Дамјановић

Универзитет у Источном Сарајеву, Факултет пословне економије Бијељина

Абстракт: Међународна регулатива из правне области пословања корпорација, унутар домаћег правног система ствара домино ефекат на измјене у правној регулативи која регулише дату област права и самим тим остварује значајан утицај на економске ефекте који су последица како економских кретања тако и правног оквира који представља предуслов за свако пословање. Земље у транзицији су највише погођене промјенама правне регулативе која се поставила као основ за функционисање пословања корпорација у складу са међународном регулативом. Највећи изазов земљама у транзицији је на који начин поставити правни оквир који ће омогућити пословање корпорација, првенствено да се исти усклади са међународном регулативом а да опет буде прилагођен домаћој правној пракси и теорији, и да уједно буде такав да се одупре промјенама глобалних економских утицаја. У том смислу донесени су различити законски прописи како у нашој земљи тако и у осталим земљама у транзицији. Најважнији закон је свакако Закон о привредним друштвима Републике Српске, који је на усјешан начин премостио разлику између пријашњег система организовања и пословања провередних субјеката са међународном регулативом. У оквиру међународног законодавства не постоји изричит закон, већ конвенције које појединачно регулишу одређену област пословања корпорација. У овом раду ћемо указати на утицај међународне регулативе на национално законодавство, односно да ли је и у коликој мјери домаће законодавство у складу са међународном

регулативом; да ли је међународно законодавство примјењиво на домаћи економски систем и које су правне последице примјене датог законодавства, да ли су оне позитивне или негативне те да ли је могуће извршити одређене промјене да би се постигло потпуно усклађивање та два правна система.

Кључне ријечи: Правна регулатива, међународно законодавство, Закон о привредним друштвима.

Abstract: International regulation of the legal areas of business corporations, within domestic legal system creates a domino effect on the changes in the legal regulations that regulate a given area of law, and therefore achieves a significant impact on the economic effects that result from both economic developments as well as the legal framework which represents a prerequisite for any business. Transition countries are most affected by changes in the legal framework that set the basis for the functioning of the corporation in accordance with international regulations. The biggest challenge to countries in transition is how to set up a legal framework that will enable the corporation, especially to synchronise them with international regulations and still be adjusted with national legal practice and theory, and at the same time be such as to resist changes in global economic influence. In this sense, adopted by different laws in our country and in other countries in transition. The most important law is certainly The Company law of The Republic of Srpska, which is a successful way to bridge the difference between the previous system of organizing and operating business

entities with international regulations. Within the international legislation there is no explicit law, but singular conventions governing a particular area of business corporations. In this paper, we point out the impact of international regulation on the national legislation, or whether and to what impact of international legislation in accordance with international regulations, whether international legislation is applicable to the domestic economic system and what are the legal consequences of a given application legislation, whether they are positive or negative and whether it is possible to make certain changes in order to achieve full harmonization of two legal systems.

Key Words: *Legislation, DInternational legislation, the Copmany Law.*

I. УВОД

Правна регулатива одувјек има утицај на одвијање пословања привредних друштава. Сваки пословни однос је и правни однос јер увијек ствара и права и обавезе на страни учесника пословног односа. У најпростијем виду речено, облигација се јавља код сваког пословног односа. У данашњем времену глобалне економије која се заснива на концептуалним производима и која као таква није аутохтона ни изолована, свако помјерање и промјене на глобалном нивоу се рефлектују и на националне економске системе.

„ У нашој земљи која је прошла више својинских транзиција почев од социјалистичког начина привређивања, затим транзиције и приватизације, на тзв. капитализам, обзиром да су се наведени процеси одиграли у релативно кратком временском периоду и то више под утицајем политичких околности а не одређених економских законитости. За правну теорију и праксу настао је проблем како законски обухватити настале процесе, да би се избјегле законске празнине у регулисању правног система“.¹⁴

Неусклађени правни прописи су на самом почетку предствљали проблеме за привреду земаља у транзицији обзиром да су страни привредни субјекти приликом склапања уговора са домаћим правним субјектима наилазили на разне препреке у законском оквиру. Те препреке се најчешће огледају у ослањању транзиционог законодавства на застарјеле законе још из периода социјалистичког начина привређивања. У

наведеним законима не постоје законске одредбе нити правни субјекти који постоје у међународном пословном праву. Саме уговорне стране се обично позивају на широко тумачење одредаба постојећег закона.

Друга препрека која постоји у транзиционим правним и економским ситемима је одсуство постојања тзв. правне државе што би заправо значило да се судови старају о испуњењу законских и уговорних обавеза, те се у ту сврху чак захтјева и реформа судства како би се обезбједила свеобухватна примјена закона. Но имак највећи проблем представља преузимање међународних прописа без икаквог претходног испитивања да ли је уопште могућа њихова примјена у домаћем правном систему. У том смислу се не мисли на међународна правила као наднационална, већ дословно преписивање националних прописа других земаља који имају дугу традицију у примјени истих. Сваки покушај наметања прописа који нису у складу са економским развојем одређене земље се показао као неуспјешан у пракси, тачније законско уређење у потпуности одступа од правог стања у националној економији.

Када говоримо о међународним прописима као прописима наднационалног карактера ситуација је обрнута. Међународни прописи обично регулишу уговорне односе који су међународни сами по себи, односно гдје једна од уговорних страна по правилу има пословно сједиште унутар страног суверенитета.

II. Међународни економски односи

Међународни економски односи у свом рудиментарном облику постоје откад је извршена прва трговинска размјена између држава и њихових субјеката. “ Основна одлика савременог друштва је нагли пораст међународне привредне размене и сарадње. Једном речју, нагли развитак међународних економских односа. Упркос низу неповољних услова и свих сметњи и препрека, идеолошког, политичког, историјског, војно – стратегијског и другог карактера, међународна робна размјена добија неслућене размере”.¹⁵

Посљедица овако развијених економских односа је међународна економска зависност учесника спољнотрговинске размјене и производње добара и односа производних снага на кретање радне снаге; обарање цијене рада; настанак нових занимања и нестанак постојећих, нагло повећање броја радних мјеста у једном дијелу свијета те нагло смањење радних мјеста на другом дијелу. Тако уско повезани економски односи су посљедица

¹⁴ Дамјановић, Ј. : „Утицај међународне регулативе из области банкарског система на домаће правне прописе“, број 13, јануар-јун. Година VII, Нови Економист, Бијељина, стр. 37.

¹⁵ Ђуровић, Р. : Међународно привредно право, Београд, 2004, стр. 6.

настанка корпорација које послују диљем свијета и које као такве утичу на промјене у глобалној економији, што неминовно доводи до утицаја промјена у економији земаља у транзицији.

Земље у транзицији имају посебан негативан положај због бројних својинских промјена кроз које пролази; прелазак са друштвене на приватну својину; прелазак са социјалистичког привређивања на либерални капитализам. У том виду поред формирања новог свјетског поретка формирао се и нови међународни економски поредак који је поларизовао економску разлику на глобалном нивоу.

а) Нови међународни економски поредак

Нови међународни економски поредак са собом носи и промјене на правном плану те је неминовни да , „ нека међународна правила се морају мењати, а нека добити нови садржај и смисао.“¹⁶

Самим тим „ не поставља се само питање усвајања извесних општих докумената о понашању у међународним економским односима, већ и остварењу нових односа у пословној пракси и свакодневним привредним односима између привредних субјеката различитих земаља и земаља на путу привредног развоја“.¹⁷ У свим пословним односима долази до одређених новина и као такве исте треба правно регулисати.

б) Правно регулисање међународног економског поретка

Економски поредак и глобалну економију тешко је регулисти на нивоу императивних и свеобавезујућих норми, разлог за то је различитост економских система и непотпуна могућност осигуравања спровођења датих норми. Из тог разлога је „ Генерала скупштина ОУН донела је још 1962. године Резолуцију о усвајању принципа о сувереним правима народа и нација на њиховим природним изворима и богатствима“¹⁸, којим су начелно предвиђени оквири за дјеловање глобалне економије у циљу повезивања земаља са очувањем државних интереса.

„ Ова резолуција садржи осам принципа а ради примера ћемо цитирати прва два начела. Тако се утврђује:

1. Право трајне суверености народа и нација да својим богатствима и својим природним благом које се мора вршити у

интересу националног развитка и добробити са становишта заинтересоване државе.

2. Истраживање, употреба и располагање са овим природним изворима (богатствима) као и увоз страних капитала неопходних за ове циљеве мора бити у складу са правилима и условима које народи и нације сасвим слободно сматрају нужним и пожељним и то као што су да одобре, ограниче или забране активности.“¹⁹

Као што видимо начела резолуције предвиђају очување виталних интереса једне земље и у том смислу јој признаје суверено право о одлучивању експлоатације природних ресурса једне земље у циљу економског развоја.

„ Други акт донет у оквиру рада и делатности Генералне скупштине УН је Повеља економских права и дужности држава усвојена 12. децембра 1974. године“.²⁰ Ова Повеља „ признаје право вршења контроле над страним инвестицијама и над радом транснационалних компанија у складу са националним законодавством „²¹ Другим ријечима национална законодавства имају примат у контроли корпорација које послују на њеној територији који се огледа у контроли поштовања законских прописа; поријекла капитала и могућег угрожавања домаће економије.

Са друге стране „ утврђено је право да ниједна држава страним инвеститорима не призна повлашћени положај или поступак. Утврђен је принцип да се стране – транснационалне корпорације не смеју мешати у унутрашње послове земље домаћина“.²² Разлог томе је што корпорације располажу великим капиталом који често премашује друштвени бруто производ мањих привреда свијета, и самим тим се мора повести рачуна да закон не даје већа права корпорацијама у односу на домаће привредне субјекте да би се избјегле негативне последице као што је стварање монополског положаја обарањем цијена на тржишту.

III. Држава као субјект општих економских односа

Нашироко постављено питање да ли државе могу бити субјекти економских односа. Овисно од начина на који држава иступа, односно ако се одвоји од *ius imperium*-а не види се разлог да држава не може да иступа као самосталан

¹⁶ Ibid., стр. 58.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., стр. 58-59.

¹⁹Ibid., стр. 59

²⁰Ibid.

²¹ Ibid.

²²Ibid.

привредни субјект. „ У погледу економских односа државе се као носиоци општих интереса националне економије укључују у међународну заједницу у складу са тим интересима“.²³ Међутим земље у транзицији и поред постојећих законских оквира стављају државу у повлашћени положај приликом њеног иступања на тржишту. Обично се такав третман правда тиме да се ради о тзв. јавним предузећима која се баве дјелатношћу од националног интереса који треба да гарантује држави тзв. монополски положај. Овакав приступ се показао као погрешан у погледу предузећа која се баве производњом и дистрибуцијом, електричне енергије; водоснабјевањем; пружањем телекомуникационих услуга итд. Обично се формирају јако високе цијене на које потрошачи морају да пристану јер дати производ или услугу не могу да купе од другог предузећа. На такав начин признати монопол је одржив само уколико се на тржишту не појави неовисан привредни субјект који ће фомирати тржишну цијену а не ону законом утврђену. „Друга група општих економских односа и обавезе државе настаје самим фактом проузроковања штете. Принцип је као и у домаћем облигационом праву да ко другоме причини штету дужан ју је надокнадити“.²⁴ Надокнада штете у наведеним случајевима се огледа у надокнади стварне штете (*damnum emergens*) и изгубљене добити (*lucram cessans*).

IV. Мултинационалне компаније

Мултинационалне компаније или транснационалне компаније је релативно нов појам који се дефинише као „ сва она трговачка друштва која располажу средствима подобним да остварују профите у светским размерама – на светском тржишту. Са тог гледишта могло би се тврдити да су савремене огромне фирме, огромна индустријска предузећа, облици мултинационалних компанија уколико су развили своју активност на више континената и уколико је њихово финансирање обезбеђено капиталима који потичу из више разних националних извора“.²⁵ Кључни елементи оваквог дефинисања термина су пословање на различитим суверенитетима и поријекло капитала. Са правног аспекта пословање корпорација у модерној глобалној економији поставља дилему : да ли „ олабавити „правну регулативу односно учинити је пријемчивом за пословање корпорација или

поставити строге законске оквире за њихово пословање. Ни једно ни друго ријешење се у досадашњој пракси није показало ефикасним. Земље у транзицији су показале благонаклону праксу према пословању страних корпорација иако је законска регулатива била јасна по том питању. Такав став се правда довођењем страних инвестиција на тле земаља у транзицији које би требале да генеришу посрнулу привреду која функционише углавном на увозу стране робе.

а) Облици улагања мултинационалних корпорација

Облици улагања корпорација су разноврсни, разлог томе је различито поријекло капитала које је удружено. „ Порекло мултинационалних компанија је у концентрацији капитала која је постепено прешла националне компаније. Тај капитал је настао повезивањем трговачког, индустријског и финансијског капитала. У том смислу извршено је повезивање пословања и вертикално и хоризонтално, па се предузећа укључена у мултинационалну групу (концерн, труст, картел) доста често разликују како по предмету пословања а још више по организационом облику.“²⁶ Иако наше национално законодавство у Закону о привредним друштвима иста дијели на друштва лица и друштва капитала, јасно је да се корпоративно пословање одвија у оквиру друштава капитала и то у виду акционарског друштва.

Примјера ради „ *Exxon ex – Standard Oil of New Yersey – Exxon Corporation* је у 1974. години заузела место прве светске компаније, које је раније припадало фирми *General Motors*. Промет ове компаније достигао је износ од 42 милијарде долара, а што је знатно више од националног дохотка таквих земаља које су Шпанија и Шведска“.²⁷ Развој ове фирме везан је за породицу Рокфелер (*Rockefeller*), чији је оснивач *John D. Rockefeller* (1839- 1937) *Standard Oil Company* је основана 1882. године и обухватила највећи део предузећа из области нафте (90% нафтовода, 75 % рафинерија) у Сједињеним Америчким Државама. Оснивање овог моћног труста који је остварио монопол у привредној грани изазвало је више антиitrustовских процеса. Године 1911. Врховни суд Сједињених Америчких Држава донео је одлуку да се актива *Standard Oil* расподели на 36 филијала (посебних предузећа) које су постале правно независне. Међутим ова правна независност није много

23 Ibid., стр. 68.

24 Ibid.,

25 Ibid., стр. 198.

26 Ibid., стр. 199.

27 Ibid.

изменила фактичко стање. Рокфелер је успео да индиректно оствари свој утицај на сва предузећа која су раније припадала његовом трусту“.²⁸

Основ успјеха ове корпорације лежи у прилагођавању насталим законским прописима, који су и били донијети у сврху држања под контролом растућег капитала. „ Прилагођавајући се новом законодавству, ова фирма се и даље развијала у једну моћну групацију и постала најмоћнија мултинационална компанија не само у нафтној индустрији већ у свету уопште. Она има преко 200 великих филијала, које имају бројне подфилијале распрострањене по читавом свету“.²⁹

б) Законодавство Европске Уније

Законодавство Европске Уније је у односу на наше домаће право једна врста међународно-правних прописа. „ У државама чланицама Европске Уније које припадају различитим правним системима постоје и различите правне доктрине и дефиниције трговачких друштава у оквиру националног законодавства“.³⁰ Обзиром да земље у транзицији теже да постану чланице Европске Уније од великог је значаја да се домаћа правна регулатива прилагоди европској правној регулативи.

Комунитарно право је у свом настојању да обједини дјеловање привредних друштава на територији Европске Уније, фомирало појам Европске компаније. Разлог томе треба тражити у немогућности комунитарног права да постојећу регулативу националних законодавства потпуно измјени, већ је формирала наднационалне оквирне прописе. „ Идеју о настанку европске компаније покренуло је удружење за међународно право 1948. године. Међутим до реализације се тешко долазило из више разлога који се у литератури наводе као:

- претјерано нормирање СЕ, дато у Приједлогу Статута СЕ, коме се нису могли прилагодити национални концепти друштва капитала;
- напуштање концепта јединственог регулисања СЕ, 1991. године;
- различити концепти учешћа запослених у управљању;

- мала заинтересованост малог и средњег бизниса за овај статусни облик“.³¹

Из наведених разлога се уочава да саме државе ријетко кад пристају на императивне прописе на територији гдје важе национални закони из дате области, те је стога „ Европска компанија /СЕ/ предвиђена је правилом савјета, 2157/2001, и Смјерницом Савјета исте године. Регулисани су основни елементи статута СЕ, док је државама чланицама препуштено да уреде детаље и тако је инкорпорирају у домаће право“.³² Државе чланице су задржале своју аутономију у погледу детаља који се односе на домаће прописе и оних који се односе на инкорпорацију у домаћи правни истем. „ Европска компанија је јавно друштво, друштво капитала, односно акционарско друштво, са статусом правног лица у свим државама чланицама Уније“.³³

Престанак постојања Европске компаније је донекле сличан престанку правних друштава предвиђеним националним законодавством. „ Европска компанија може престати :

- истеком рока оснивања / ако је основана на одређено вријеме/;
- одлуком скупштине акционара;
- одлуком суда мјеста регистрације / стечај и принудна ликвидација/;
- ако је капитал смањен испод минималног, ако годишњи извјештаји нису поднијети у току посљедње три године у складу са правом државе регистрације“.³⁴

Ради се о редовним и нередовним начинима престанка СЕ. У редовне спадају истек временског периода на који је основана, уколико је такав рок предвиђен статутотом приликом оснивања СЕ. У таквим случајевима се начешће ради о компанијама које су основане за одређену намјену и за унапријед одређено вријеме. Затим може престати са радом одлуком акционара, што заправо значи да су призната управљачка права акционара. Ванредни вид престанка СЕ настаје одлуком суда, у законом предвиђеном смањењу капитала и у случајевима несавјесног пословања.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Мировић, Д., Право Европске Уније, Бијељина- Брчко, 2008., стр. 172.

31 Ibid., стр. 174.

32 Ibid., стр. 175.

33 Ibid.

34 Ibid., стр. 184.

V. Нова законска рјешења у области пословања корпорација

Законски облици који регулишу пословање корпорација, се предвиђају оквирно општим законом, док се посебни видови њиховог пословања регулишу појединачним законом, уз поштовање начела *Lex specialis derogat legi generali*.

„Основна карактеристика сада важећих прописа је тзв. „ дерегулација“. Практично ради се о напуштању скоро свих ограничења која су постојала у ранијим прописима“. ³⁵Овакав вид нове законске регулативе је неминован у домаћим прописима обзиром да је јако тешко и практично неизводљиво прилагодити постојеће законске прописе са новим тенденцијама глобалне економије у области пословања корпорација.

Највећи проблем је свакако у оквиру рјешавања својинских питања, „ оно што је посебно ново у читавом нашем привредном систему то је тзв. „ својински плурализам“ уместо досадашег скоро потпуно оствареног „ својинског монизма““. ³⁶ Постојање државне својине, те јавно-приватне својине и на крају приватне својине, предствља проблем у регулацији економских односа у складу са међународним законодавством.

а) Гарантовање права страних улагача

У већини земаља у транзицији ова питања се регулишу Закономима о страним улагањима, чије су одредбе мање- више сличне. Нпр. у Србији „ члан 11. Закона о страним улагањима, страни лице по основу улагања има право:

1. да управља односно учествује у управљању предузећем;
2. да пренесе права и обавезе из уговора о улагању или уговора о оснивању на друга страна или домаћа лица;
3. да учествују у добити по основу уложених средстава и да слободно трансферише и реинвестира добит;
4. на повраћај појединих уложених ствари, сагласно уговору о улагању или уговору, односно одлуци о оснивању;
5. на повраћај улога, односно остатка средстава која су уложена у предузеће у случају раскида уговора, односно истека уговора о улагању или уговора, односно одлуке о основању или престанка рада тог предузећа;

³⁵ Ђуровић, Р. : Међународно привредно право, Београд, 2004, стр. 184.

³⁶ Ibid.

6. на удео у нето – имовини и повраћај удела, односно имовине по престанку рада предузећа ако је средства уложило у оснивање тог предузећа;
7. друга права предвиђена овим и другим законима“.³⁷

Предвиђена су управљачка права; пренос права из уговора; право на остварену добит; право на поврат удјела и то у два случаја уколико дође до раскида уговора или до престанка рада привредног друштва.

б) Законодавство о инсолвентности корпорација

Англосаксонска правна пракса као једна од најплоднијих правних пракси свијета је сасвим очекивано поред свих предности пословања корпорација у свом законодавству предвидјела законску регулативу која се бави инсолвентношћу корпоративног пословања. Обзиром да корпорације располажу огромним капиталом сва одступања у њиховом пословању неминовно доводе до великих помјерања у глобалној економији. Најзначајнији закон из те области је Закон о инсолвентности (*Insolvency act*)³⁸ из 1986. године. Према овом закону најзначајнија је одредба која се односи на „ преварну трговину“³⁹. Сходно томе члан 213. предвиђа : „

1. У случају вођења компаније чини се да свако пословање у компанији је предузето са намјером да се преваре повјериоци или неко треће лице, или за неку другу преварну сврху, са истим циљем.
2. Суд може, по основу поднеска ликвидатора, прогласити да било које особе које су свјесно биле учеснице спровођења пословања на начин горе-поменутог, ће се сматрати одговорним да допринесу имовини компаније уколико то суд сматра примјереним“.⁴⁰

Очигледно је да је англосаксонско законодавство имало на уму да пренепрегне случајеве изигравања закона и да свако намјерно закључење штетних уговора строго санкционише. Изигравање повјерилаца је чест случај намјераног несавјесног пословања, које је постојало и прије настанка корпорација, зарда чега је англосаксонска прва пракса увела институт *piercing the veil*.

³⁷ Ibid., стр. 187.

³⁸ Hicks, A., Goo, S. H. : Cases and Materials on Company New York, 2004. стр. 586.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

ЗАКЉУЧАК

Утицај међународне регулативе из области пословања корпорација на домаће правне прописе у условима глобалне економије, се може сагледати са негативног и позитивног аспекта. Негативни аспекти се огледају у томе да домаћа правна регулатива из многобројних разлога није у стању да пропорционално прати међународну регулативу из поменуте области у пропорцији са развитком глобалне економије. То неминовно доводи до застарјелости постојећих прописа; немогућности усклађивања истих са међународним прописима. Преписивање међународних прописа у домаћи правни систем доводи само до тога да формално - правно постоји одговарајућа регулатива, али дугорочно гледано уколико регулатива није прилагођена стварној економској ситуацији остаје само мртво слово на папиру. Зато би домаће законодавство требало да преузме „мекши“ приступ приликом измене постојеће и доношења новог законодавства из области пословања корпорација у условима глобалне економије. Законодавство би требало да остави пријашњем својинском и привредном систему да се успјешно прилагоди на нови начин привређивања који ће обезбједити постепено прилагођавање савременом корпоративном пословању. Позитивно - правни аспекти међународних прописа се огледају у томе што домаћем законодавцу пружају увид и могућност одабира имплементирања одредаба унутар националног законодавства. Као што је опште познато међународноправни прописи нису обавезујући осим уколико је ратификован већ потписани међународни уговор, који у датом случају обавезује инкорпорисање у домаћи правни систем и обавезује на првенство примјене међународноправних прописа у односу на домаће правне прописе. Пословање корпорација као такво мора бити подвргнуто строгој законској контроли али уједно тако постављено да отвара слободу за корпоративно пословање које предствала генератор свјетске привреде у условима слободне економије.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Bradgate R., White, F. : Commercial Law, New York, 2005.;
- [2] Васиљевић, М. : Трговинско право, Београд, 2006.;
- [3] Vincenzi, S.: Law of the European Community, Great Britain, 1999.;
- [4] Вукадиновић, Р., Д. : Спољнотрговинско пословање, Крагујевац, 2011. ;
- [5] Дамјановић, Ј. : „Утицај међународне регулативе из области банкарског система на домаће правне прописе“ , број 13, јануар-јун. Година VII, Нови Економист, Бијељина. ;
- [6] Драшкић, М. : Међународно привредно право, Београд, 1990.;
- [7] French, D. : Blackstone*s Statutes Company Law, New York, 2005. ;
- [8] Ђуровић, Р. : Међународно привредно право, Београд, 2000.;
- [9] Ђуровић, Р. : Међународно привредно право, Београд, 2004.;
- [10] Јанковић, В. : Међународно привредно право, Београд, 1989.;
- [11] Јовановић, Н. : Берзанско право, Београд, 2009.
- [12] Јовановић-Спировић, Л. : Трговинско право, Београд, 2004.;
- [13] Лопандић, Д. : Уговор о Европској Унији, Рим-Мастрихт- Амстердам, Београд, 1999.;
- [14] Lyden, D. P., Reitzel, D. J., Roberts, J. N. : Business and the law, United States of America, 1985. ;
- [15] Мирковић, Д. : Пословно право, Бијељина, 2007.;
- [16] Мирковић, Д., Банкарско право, Факултет спољне трговине Бијељина, Бијељина, 2005,
- [17] Мирковић, Д., Поповић В.: Трговинско право, статусни дио- привредна друштва, Бијељина, 2007.,
- [18] Мирковић, Д. : Пословно право, Бијељина-Брчко, 2009.;
- [19] Мирковић, Д. : Право европске уније, Бијељина-Брчко, 2008.;
- [20] Поповић В. Вукадиновић, В. : Међународно пословно право, општи део, Бања Лука-Крагујевац, 2005.;
- [21] Поповић В. Вукадиновић, В. : Међународно пословно право, посебни део, уговори међународне трговине, Бања Лука- Крагујевац, 2010.;
- [22] Storch S.Ellis, J.: Business Law, New York, 2005.;
- [23] Стојиљковић, В. : Међународно привредно право, Београд, 2002.
- [24] Табароши, С. : Економско право, Београд, 2003.
- [25] Тешић, М. : Спољнотрговинско пословање, Београд, 1993.;
- [26] Hicks, A., Goo, S. H. : Cases and Materials on Company New York, 2004. ;
- [27] Царић С. Шогоров С. Вилус Ј. Ђурђевић, Д. : Међународно привредно право , Нови Сад. 1993.;
- [28] Craig P. De Burca, G. : EU Law texts, cases and materials, New York, 2003.
- [29] Wright, H., and others, Legal Environment of Business Management, Cincinnati, 1998.;
- [30] Закон о привредним друштвима (<<Службени гласник РС>>бр. 127/08)
- [31] Закон о спољнотрговинској комори Босне и Херцеговине (<<Службени гласник БиХ>>бр. 30/01)
- [32] Закон о облигационим односима (<<Сл. Лист СФРЈ>>, бр.29/78)